

Inventarisatie Amsterdamse Bos 1970Vergelijking van de verkregen gegevens met die over vorige jarenVOORWOORD:

In 1970 is voor het eerst een inventarisatie uitgevoerd met het vooropgestelde doel om niet alleen de geconstateerde aantallen te publiceren, maar aansluitend de resultaten nader onder de loupe te nemen.

Vandaar dat in dit verslag welbewust op veel plaatsen door mij diep gegraven is. Ik hoop, dat men zal inzien, dat een dergelijk verslag zinvoller is dan alleen maar een cijferlijst, en dat een dergelijk verslag feitelijk na elke inventarisatie zou moeten worden uitgebracht. Om tot uitspraken te komen, moet men uiteraard wel eerst die cijferlijsten bezitten, en zijn ook die uit voorafgaande jaren onontbeerlijk.

Ik hoop, dat ik anderen in de VWG door mijn artikel inspireer om de steken op te vatten, daar waar ik ze liet vallen.

De inventarisatie in zo grote omvang als in 1970 is experimenteel geweest, en er kan worden gezegd dat het experiment geslaagd is. Het hangt nu echter van de activiteit van de leden af, of zij in komende jaren door willen gaan in deze richting of niet.

INLEIDING:

In 1970 is door leden en adspirant-leden van de KNNV VWG Amsterdam het gehele Amsterdamse Bos (895 ha, als men de oppervlakte van het Nieuwe Meer en de Amstelveense Poel meetelt) geïnventariseerd op 9 vogelsoorten. Hiertoe was dit bospark in 4 delen gesplitst, te weten: Noordkant, Midden-west, Midden-oost en Schinkelpolder. Voor een globale omschrijving van het inventarisatie-gebied verwijs ik naar "De Vogelwereld van het Amsterdamse Bos", blz. 3-7.

Allereerst enige karakteristieken van elk onderzoek-gebied:

	<u>Totaal opp.</u>	<u>Opp.bospark</u>	<u>Jaren v.aanplant</u>	<u>Leeftijd</u>	<u>Byzonderh.</u>
Noordkant	115 ha	70 ha	1936-'39 (100 %)	33 j.	(45 ha wei- (en moeras-
Midden-west	120 ha	120 ha	1938-'40 (80 %)	31 j.	(land
Midden-oost	240 ha	210 ha	1946-'50 (70 %)	22 j.	30 ha sportt.
Schinkelpolder	232 ha	200 ha	1950-'54 (80 %)	18 j.	32 ha moeras- (land

Het percentage, dat onder "Jaren van aanplant" staat, geeft aan welk deel van het gebied in de jaren dat er bomen geplant werden, werkelijk beplant is. De leeftijd is uiteraard de gemiddelde leeftijd.

Van de in totaal ca. 600 ha bospark is ongeveer 400 ha met bomen beplant, dus globaal is de oppervlakte-verhouding bos:gras ongeveer 2:1.

Elk der vier stukken werd door 1 of 2 mentoren geïnventariseerd, die het dan met een roulerende groep adspirantleden gemiddeld 1 maal per week bezochten.

J. Reijnders inventariseerde daarnaast met de bandrecorder de matkop en braamsluiper, alsmede de wiewaal.

A. de Jong onderzocht met min of meer regelmatige hulp van 2 adspirantleden de bruggen van de Schinkelpolder, teneinde het verloop van het broedseizoen van de boerenzwaluw te bestuderen; in de overige delen van het Bos inspecteerde A. Hartog de bruggen op bezette boerenzwaluwnesten.

In de Schinkelpolder zouden 2 mentoren op 1 dag steeds met verschillende adspirantgroepen de één 's morgens, de ander 's avonds het gebied inventariseren om zodoende na afloop van het seizoen een vergelijking te kunnen maken tussen de resultaten van ochtend- en avond-inventarisatie. Helaas werden de avond-inventarisaties voortijdig afgebroken.

(Bos-inventarisatie, 2e blz.)

Teneinde de verschillende inventarisaties te coördineren en tussentijdse gegevens te verwerken, is op 7 mei bij het Vogeleiland een bespreking gehouden, terwijl op 20 juni in het Bosmuseum bij Meerzicht de inventarisatie-resultaten tot één geheel werden verwerkt. Er is geïnventariseerd op zang, dat wil zeggen: er zijn territoria vastgesteld op grond van de aanwezigheid van zingende mannetjes.

In dit verband wordt onder "broedvogel" verstaan:

een vogel, die door nestbouw, eieren, balts of zang over een volgend lange termijn (dus ook een solitair zingend mannetje) eruiting aan geeft, dat het biotoop hem aanstaat als broedgebied. Uiteraard houdt bovenomschreven inventarisatie-methode niet in dat een toevallig gevonden nest altijd ge-ignoreerd wordt. Van de wielewaal werden 2 nesten gevonden, overigens op plaatsen waar ook zonder dat al een territorium was vastgesteld. Van de grote bonte specht werden 4 nesten gevonden; hierbij gaf 1 nestvondst wel de doorslag voor de vaststelling van 1 der territoria.

Tot slot van deze inleiding:

Dank aan allen, die hebben meegewerkt, en die daardoor bijdroegen tot het slagen van deze inventarisatie.

ALGEMENE RESULTATEN

In het vorig Mededelingenblad (Mbl. 8 (1970), no. 3, blz. 12) trof U een lijst aan met de 9 geïnventariseerde vogelsoorten.

De gegevens in deze lijst waren gebaseerd op de resultaten van de inventarisatie-vergadering op 20 juni. Zij bleken echter op sommige punten niet overeen te stemmen met de werkelijkheid; vandaar dat nu de juiste lijst zal volgen. Hiermee vervalt dus de gehele vorige lijst.

De vogelsoorten worden genoemd en behandeld in de volgorde van de "Avifauna van Nederland".

<u>Tabel 1</u>	<u>Noordkant</u>	<u>Midden- west</u>	<u>Midden- oost</u>	<u>Schinkel- polder</u>	<u>Totaal</u>
gr. bonte specht	3	4	2	1	10
boerenwaluw	9	9	13	21	52
heggemus	9	14	41	13	77
nachtegaal	6	18	17	13	54
bosrietzanger	7	-	-	7	14
spotvogel	3	-	-	2	5
braamsluiper	-	-	-	1	1
matkop	5	7	6	4	22
wielewaal	3	3	2	3	11

Als U deze lijst vergelijkt met de vorige, dan ziet U dat de meeste wijzigingen in de kolom Midden-west gelegen zijn. Dit is het gevolg van het verschil tussen de inventarisatie-opgave op 20 juni en de resultaten, zoals die later door de Hr. Brander gepubliceerd zijn over de Vogeleiland-inventarisatie 1970 (Mbl. 8 (1970), nr. 2, blz. 17). Deze wijzigingen betreffen heggemus, matkop, boerenwaluw.

Voor wijzigingen in de lijst van de wielewaal, zie bij de bespreking van deze soort.

De verschuiving van de grote bonte specht is gelegen in het feit, dat na de inventarisatie-vergadering van 20 juni nog een nest gevonden werd, waardoor een grensgeval definitief opgelost werd.

De wijzigingen in de lijst van de boerenwaluw zijn hoofdzakelijk te danken aan nagekomen meldingen.

(Bos-inventarisatie, 3e blz.)

Zoals uit het bovenstaande al duidelijk geworden is, was de keuze der vier inventarisatie-gebieden een bijzonder gelukkige, omdat hiermee min of meer globaal vier verschillende leeftijden bospark werden geïnventariseerd.

Wanneer wij, uitgaande van de gegevens uit de inleiding, het aantal territoria per 10 hectare bos gaan uitrekenen, dan kunnen wij dat alleen doen bij vijf soorten. Dit zijn n.l. de meer aan het bos gebonden vogelsoorten, te weten: grote bonte specht, heggemus, nachtegaal, matkop en wielewaal.

<u>Tabel 2</u>	<u>Noordkant</u>	<u>Midden- west</u>	<u>Midden- oost</u>	<u>Schinkel- polder</u>	<u>Gem.</u>
Gr. bonte specht	0,64	0,50	0,14	0,08	0,25
heggemus	1,91	1,75	2,93	0,98	1,92
nachtegaal	1,29	2,25	1,21	0,98	1,35
matkop	1,06	0,88	0,43	0,30	0,55
wielewaal	0,64	0,38	0,14	0,23	0,28

Het getal dat in de eerste vier kolommen staat voor de diverse vogelsoorten, is het aantal territoria per 10 ha beplanting. Dit dichtheidscijfer is (dus) verkregen door het aantal territoria in het inventarisatie-gebied te delen door een tiende deel van het aantal ha beplanting.

Het totaal aantal territoria van een soort over het hele Bos werd gedeeld door een tiende deel van het totaal aantal ha beplanting; zo werd de gemiddelde dichtheid (kolom "Gem.") berekend.

Over de nauwkeurigheid van de cijfers wil ik dit zeggen: zij zijn eerder een indicatie dan een exacte maatstaf. De aard van de beplanting (Balkan: naaldhout), de meer of minder grote stukken water en grasland binnen de diverse inventarisatie-gebieden, de spreiding in leeftijd tussen de bospartijen onderling en het meer of minder mozaiek-patroon dat daardoor geschapen wordt; de frequentie van verstoring van allerlei aard; dit alles is buiten beschouwing gelaten.

Ondanks deze overwegingen kan er als conclusie dit gezegd worden: in dit ontwikkelingsstadium van het Amsterdamse Bos zijn de Noordkant en Midden-west voor bepaalde vogelsoorten, - met name nachtegaal, matkop, grote bonte specht en wielewaal -, veel aantrekkelijker dan Midden-oost en Schinkelpolder. In het bijzonder voor matkop en grote bonte specht moet dit gezocht worden in de leeftijd. Een ouder bos biedt deze vogels eerder de gelegenheid om in bomen en boomstompen een nest te maken dan een jonger bos. Aan de mogelijkheid van kunstmatige nestholten wordt stilzwijgend voorbijgegaan, daar deze, - over het hele Bos bezien -, vrijwel niet voorhanden zijn.

Waarom de cijferreeksen van heggemus en wielewaal afwijken van de tendens binnen de cijferreeksen van matkop en grote bonte specht, zal getracht worden duidelijk te maken bij de behandeling van deze soorten afzonderlijk.

De wielewaal stelt m.i. eisen aan zijn biotoop, die in dit geval eerder ontleend worden aan de aard van de beplanting dan wel aan de leeftijd hiervan. J. Reijnders stelt reeds in zijn artikel "Broedvogelinventarisatie met de bandrecorder" dat alle wielewaal-territoria zich bevonden in "bosgedeelten, waar hoge bomen (essen, populieren of wilgen) flink uitstaken boven de gemiddelde boomlaag". Populieren en wilgen worden snel hoog en in de Schinkelpolder zijn deze rijkelijk voorhanden, met name in het arboretum Noord-Amerika en in de windsingel langs de Kleine Noorddijk (2 van de 3 territoria bevonden zich aldaar).

(Bos-inventarisatie, 4e blz.)

ALGEMENE ONTWIKKELING SCHINKELPOLDER EN OPENLUCHTTHEATER

* In de jaren 1963 t/m 1967 is de Schinkelpolder geïnventariseerd door "groep Swart". Dit is een byzonder belangrijke inventarisatie geweest, want hier geldt niet het bezwaar, genoemd door Drs. Frieswijk in "De vogelwereld van het Amsterdamse Bos", waar hij op blz. 12 zegt: "Aan verschillende soorten die in Amsterdam en naaste omgeving als broedvogel niet of sporadisch voorkwamen, bood de Noordkant een geheel nieuwe vestigingsmogelijkheid, terwijl later aangelegde bospartijen bevolkt konden worden van oudere bospartijen uit". Ik wijs in dit verband nog even op de vijfde alinea van blz. 11 in voornoemde "Vogelwereld", en in uitgebreidere zin naar artikelen van J. Reijnders en Prof. van Dobben (zie lit.-lijst). Het is dan ook zeer te betreuren, dat A.N. Swart in zijn inventarisatie-overzicht van 1966 moet opmerken, dat de stijging in het aantal territoria van diverse soorten of wel een natuurlijke oorzaak heeft, maar ook wel te danken kan zijn aan een verhoogde inventarisatie-activiteit.

	<u>1963</u>	<u>1964</u>	<u>1965</u>	<u>1966</u>	<u>1967</u>	<u>1970</u>
gr. bonte specht	1 ?	0	1 ?	1	1 ?	1
heggemus	7	11	12	22	ng	13
nachtegaal	8	9	5à6	20	18	13
bosrietzanger	ng	ng	ng	7	10	7
spotvogel	ng	ng	ng	ng	1	2
braamsluiper	3	1	1	1	1	1
matkop	0	1?	1	5	8	4
wielewaal	2	2	2	3	3	3

Zie voor uitgebreider informatie literatuur-opgave.

Er zijn in dit overzicht slechts 2 soorten, die in vergelijking tot 1970 opvallen, n.l. matkop en heggemus. De overige soorten komen alle min of meer overeen.

Waarom is de matkop in het oudere bos zoveel minder talrijk?
Misschien een natuurlijke schommeling in de broedvogel-stand?
Hoe is het grote verschil tussen het aantal van de heggemus in 1966 en de aantallen van 1965 en 1970 te verklaren?
Voor de eigenaardige topjaren van de nachtegaal in 1966 en 1967, zie onder "nachtegaal".

- In de jaren 1963 t/m 1965 is het Openluchttheater plus omgeving door diverse groepen geïnventariseerd; resp. door mej. van Drooge, A. en F. de Jong, en tweemaal door "groep Pahlsson". Vergelijking van deze jaren met 1970 is heel wat moeilijker, omdat het onderzoek-gebied veel kleiner is en omdat het een onderdeel is van een doorlopend boscomplex. Een vogelsoort, die in 1963 t/m 1965 zijn territorium had aan de éne zijde van een scheidingsloot, kan in 1970 wel aan de andere kant hebben gebroed. Voor uitgebreide informatie, zie wederom de literatuurlijst.

	<u>1963</u>	<u>1964</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>
gr. bonte specht	1	2	1	1
heggemus	1	1	2	1
nachtegaal	4	5	3	2
matkop	3	1	1	(1)
wielewaal	2	4	3	1 + (1)

Zoals U op het kaartje kunt zien, broedde de matkop in 1970 pal buiten het gebied van het Openluchttheater.

Voorts hadden wij (vóór de nestvondst) het idee, dat er 2 wielewaal-territoria in het gebied lagen.

(Bos-inventarisatie, 5e blz.)

Er is een opvallende overeenkomst tussen het heden en het verleden, behalve dan bij de wiewaals. De oorzaak van de grote mate van overeenkomst tussen 1963 t/m 1965 en 1970 zou kunnen zijn, dat het bos in die periode al vrij oud was (24-26 jaar) en dat er geen groot verschil in uiterlijk is tussen een 26 jaar oud bos en een 31 jaar oud bos. Dit gaat echter niet voor het hele Openluchttheater op, want ongeveer 40 % van dit gebied was in 1963 nog maar 16 jaar oud, en het verschil tussen een (in 1965) 18 jaar oud bos en een 23 jaar oud bos (in 1970) is veel groter dan het voornoemde verschil tussen bossen van resp. 26 en 31 jaar. Eigenlijk alleen nachtegaal en heggemus zijn vogelsoorten, die zich in 1963-1965 tot het jongere bos even veel aangetrokken konden voelen als tot het oudere bos. Grote bonte specht, wiewaal en matkop zijn vogels die zich in het oudere bos steeds beter thuis voelen.

GROTE BONTE SPECHT

De opzet van het onderzoek van de grote bonte specht is helaas niet geslaagd tengevolge van de moeilijkheden van het inventariseren van deze soort. Zoals elk jaar, bleek de grote bonte specht zich over grote afstanden te verplaatsen en, mede door zijn grote mate van zwijgzaamheid, is het vrij moeilijk zijn territorium vast te stellen.

Vandaar dat in het kader van deze bespreking alleen gewezen kan worden op tabel 1 en 2, waaruit blijkt dat deze typische bosvogel tevens een vogel is van oudere bossen.

Als deze soort een volgend jaar weer geïnventariseerd zal worden, is het van belang nog meer details te noteren als: hoe snel roffelt de vogel, welke sexe roffelde er, waarop roffelde hij/zij, op welke tijd roffelde hij/zij, etc.

BOERENZWALUW

Deze soort werd in 1969 en 1970 landelijk geïnventariseerd onder auspiciën van het Contactorgaan voor Vogelstudie van de KNNV. De bewerker, de Hr. Philippona, vroeg rondvliegende volwassen vogels te tellen.

De bedoeling van het onderzoek in het Amsterdamse Bos was om een correlatie te leggen tussen het aantal reële broedparen (door het tellen van nesten) en het aantal potentiële broedparen (tellen van adulte vogels).

In de Schinkelpolder werden de nesten onderzocht. Maar, omdat daar toch al op die manier geïnventariseerd werd, werden er geen rondvliegende zwaluwen geteld.

In de gebieden Midden-oost en Midden-west heeft alleen A. Hartog consequent de rondvliegende boerenzwaluwen geteld, en tevens vastgesteld waar zich nesten bevonden. In vrijwel alle gevallen werd een exacte overeenkomst gevonden. Slechts 2 van de 12 bruggen, waarbij altijd boerenzwaluwen te zien waren, herbergden geen nesten. Bij deze 2 bruggen vlogen steeds resp. 2 en 3 adulte boerenzwaluwen van zowel mannelijk als vrouwelijk geslacht rond.

Van de Berg en Timmerman Sr. hebben in 1959 576 wetering- en tochtsloot-overgangen in de Mastenbroekerpolder geïnventariseerd op boerenzwaluwen. Hierbij deelden zij de 576 bruggen in in 8 typen. Het bleek, dat met name de grote bruggen van hout op ijzeren H-balken relatief veel zwaluwnesten herbergden. Op 45 bruggen van dit type bevonden zich 141 boerenzwaluwnesten, of wel 10,8 % van het totaal aantal bruggen herbergde 81,9 % der boerenzwaluwparen.

In het Amsterdamse Bos werd het grootste aantal nesten per brug, resp. 7 en 4, ook gevonden bij dit type.

(Bos-inventarisatie, 6e blz.)

De z.g. betonbrug in het Bos, met een totaal gladde boogvormige onderkant, herbergde toch een boerenwaluwnest; in de Mastenbroekerpolder herbergden 59 bruggen van glad beton slechts 3 nesten. In de boog van de betonbrug in het Bos zaten 4 vrijwel verticale afwateringsbuizen, en in één daarvan broedde een boerenwaluw. De zeer droge zomer zorgde ervoor dat het nest niet wegspoelde.

Omdat mij niet bekend is, hoe de 84 bruggen van het Amsterdamse Bos verdeeld zouden kunnen worden over de 8 typen van de Mastenbroekerpolder, kunnen er geen verdere vergelijkingen worden getrokken.

Bruggen echter die midden in een dicht bos een smalle sloot overspannen (bijv. 516 en 524 in Midden-west), en bruggen waarvan de onderzijde zeer gemakkelijk van de kant af te bereiken was (bijv. 576 en 577 in de Schinkelpolder), waren klaarblijkelijk niet geliefd.

De afstand van het wateroppervlak tot de onderzijde van de brug was kennelijk niet zo belangrijk; minimum afstand was 40 cm bij brug 535 in Midden-west.

Al met al zijn er toch te weinig gegevens om echte conclusies te kunnen trekken. Het zou aanbeveling verdienen deze soort een volgend jaar uitgebreider te inventariseren.

HEGGEMUS

Een blik op de kaart van de territoria in 1970, en een blik in de tabellen 1 en 2, leren ons dat de heggemus voornamelijk voorkwam in Midden-oost.

Opvallend is bovendien, dat van de 14 territoria in Midden-west er 8 lagen in gebieden, die veel jonger zijn dan de overige bospartijen, namelijk slechts 21-23 jaar oud; m.a.w. circa 60% van de heggemus-territoria lag in slechts 20% van het gebied.

De heggemus is in het huidige Amsterdamse Bos een vogel van jongere bospartijen, namelijk 82% broedde in bos jonger dan 23 jaar, dat is circa 65% van het totale bosbestand.

Men vindt de vogel bij voorkeur daar, waar een dichte ondergroei grenst aan de open vlakte; vandaar het groot aantal territoria bij de sportterreinen aan de Nieuwe Kalfjeslaan en de daar dichtbij gelegen speelweide. Alleen in jonge boscomplexen, - die niet als windsingel bedoeld zijn -, vindt men hem ook wel in het midden.

Deze soort vestigde zich eerst in 1953 in het Amsterdamse Bos en het aantal werd in 1960 op circa 60 territoria geschat; nu dus 77 territoria. Deze opvallende toename is een reden te meer om te betreuren, dat een vroeger onderzoek naar de heggemus nooit is voltooid.

NACHTEGAAL

Ik citeer uit de fotopocket, uitgegeven door de Dienst der Publieke Werken Amsterdam, blz. 138: "Het succesnummer is de nachtegaal, die zingt zo luidkeels, dat het iedereen wel moet opvallen. En als het publiek dan onder zijn boom blijft staan, fluit hij rustig door. Tussen de brandnetels hebben op zijn minst enige tientallen paren hun nest en zolang dat netelkruid er groeit zullen de nachtegalen er ook zijn. Het klinkt vreemd die combinatie brandnetel-nachtegaal, maar het is een twee-eenheid."

Om deze twee-eenheid te toetsen, hebben J. Buker en A. Hartog tijdens hun nachtelijke tochten sinds 1967 de nachtegaal door het gehele Bos geïnventariseerd. De resultaten van deze tellingen zijn in diverse Mededelingenbladen gepubliceerd, n.l.:

1967 - ca. 50 (Mbl. 5 (1967), no. 3/4, blz. 24)
 1968 - 47 (Mbl. 6 (1968), no. 3/4, blz. 16)
 1969 - 44 (Mbl. 7 (1969), no. 3, blz. 21.)

(Bos-inventarisatie, 7e blz.)

Deze aantallen zijn niet juist.

In de eerste plaats is in 1967 veiligheidshalve gezegd: ca. 50, maar ons aantal was exact 44.

Voorts is nooit rekening gehouden met de aantallen van het Vogeleiland, -zoals de Hr. Brander die in zijn inventarisatie-verslagen publiceerde (zie Med.bladen); maar werden de aantallen exclusief het Vogeleiland aangehouden, waar wij het tellen aan de Hr. Brander overlieten, die daartoe op dit afgesloten terrein beter in de gelegenheid was.

In het kader van dit verslag is alles nauwkeurig nagerekend, en de getallen die U nu in tabel 3 vindt, zijn de juiste, inclusief het Vogeleiland.

Tabel 3 Aantal territoria van de nachtegaal

	<u>Noordkant</u>	<u>Midden-west</u>	<u>Midden-oost</u>	<u>Schinkelp.</u>	<u>Totaal</u>
1967	4	10	15	17/18	46
1968	6	13	16	12	47
1969	5	15	16	12	48
1970	<u>6</u>	<u>18</u>	<u>17</u>	<u>13</u>	<u>54</u>
	21	56	64	54	195

(Schinkelpolder-1967: volgens "groep Swart" 18 territoria, en volgens J. Buker/A. Hartog 17 territoria).

Zie overzichtskaartjes.

Uit deze tabel is al één ding direct duidelijk, namelijk: Midden-west werd van 1967 tot 1970 steeds aantrekkelijker voor de nachtegaal, terwijl de andere gebieden ongeveer gelijk bleven.

Aangezien geïnventariseerd is op zang-territoria en niet op nesten, is het plaatsen van een punt op een kaart om het territorium aan te duiden vaak een subjectieve aangelegenheid. Wanneer bijv. de punt het ene jaar pal boven de splitsing van twee voetpaden staat, en het volgend jaar pal eronder, kan gesproken worden van: twee jaar achter een het territorium op dezelfde plaats, enz. .

Op grond hiervan kan voor de jaren 1967 t/m 1970 tot de volgende tabel gekomen worden.

Tabel 4 Aantal malen dat een territorium op dezelfde plaats gelegen was

	<u>4x</u>	<u>3x</u>	<u>2x</u>	<u>1x</u>	<u>Totaal</u>
Noordkant	2	3	1	2	21
Midden-west	7	3	4	11	56
Midden-oost	3	7	8	15	64
Schinkelpolder	1	6	5	22	54
	<u>13</u>	<u>19</u>	<u>18</u>	<u>50</u>	<u>195</u>

Wij kunnen het ook anders uitdrukken, namelijk: welk percentage der territoria heeft 4x en 3x op ongeveer dezelfde plaats gelegen?

Resultaat:

Noordkant 76 % Midden-west 66 %

Schinkelpolder 40 % Midden-oost 51 %

De conclusie hieruit is ondubbelzinnig: naarmate het bos ouder is, neemt de plaatstrouw wat betreft het territorium toe.

Een ouder bos is meer uitgebalanceerd en de biotoop-keuze van een vogel zal dan ook meer gericht zijn; m.a.w. de vogel zal in dat oudere boscomplex juist die plekken opzoeken, die het dier het beste bevallen als verblijf, in welke zin dan ook. Het lijkt dan ook logisch, dat juist in de kolom van 3x en 4x een biotoop-preferentie aan te tonen moet zijn.

(Bos-inventarisatie, 8e blz.)

Daarom is getracht van deze 13 + 19 plaatsen een overzicht op te stellen.

Allereerst is er op gelet of het bos hoog was of laag (grens vrij willekeurig gesteld op 6 m).

- Wanneer het een bos was met hoogopgaande bomen, werd er gekeken of er een dichte, goed-ontwikkelde struiklaag met ondergroei was: categorie H.S.
- Ging het hoge bos in hoofdzaak gepaard met een uitbundige kruidlaag: categorie H.K.
- Bij een laag bos werd gekeken of dit onderling één geheel vormde met een goede kruidlaag erbij: categorie L.K.
- Een laag, vrij open bos: categorie L.O.
- Viel het gekozen biotoop onder geen van de 4 omschreven categorieën; categorie X

De categorie L.O. bleek in de biotoopkeuze van de nachtegaal totaal niet voor te komen, zodat de 32 plaatsen de volgende verdeling te zien gaven:

11 x H.S.	3 x H.K.	14 x L.K.	4 x X	
of wel:				<u>Totaal:</u>
cat. "4x"	16 terr. H.S.	cat. "3x"	21 terr. H.S.	33,9 % H.S.
	4 terr. H.K.		6 terr. H.K.	9,3 % H.K.
	20 terr. L.K.		27 terr. L.K.	43,1 % L.K.
	12 terr. X		3 terr. X	13,7 % X

Hieruit zou mogelijk een ongeveer gelijke belangstelling voor de categorieën H.S. en L.K. te concluderen zijn.

Ter vergelijking werd de verdeling van de 86 territoria "2x" en "1x" uitgerekend:

22 = 25,6 % H.S.	3 = 3,4 % H.K.
44 = 52,2 % L.K.	17 = 19,8 % X

Hieruit zou de conclusie getrokken kunnen worden, dat de categorie L.K. de voorkeur geniet boven H.S.

Een totaal-overzicht geeft de volgende percentages:

H.S. : 59 = 30,2 %	H.K. : 13 = 6,7 %
L.K. : 91 = 46,6 %	X : 32 = 16,5 %

Nog steeds lijkt de conclusie gerechtvaardigd, dat de categorie L.K. de voorkeur geniet boven H.S.

Een blik echter op tabel 3 en 4 leert ons, dat de oudere bosgedeeltes (Noordkant en Midden-west) samen slechts 77 van de in totaal 195 territoria geherbergd hebben.

Voorts, dat de categorieën 2x en 1x vooral gevonden worden in Midden-oost en Schinkelpolder.

In hoeverre is het voorradig zijn van de categorieën H.S. en L.K., - wat met name gedictieerd wordt door de leeftijd van het bos -, van meer invloed dan de biotoopkeuze van de nachtegaal ?

De gebieden Noordkant en Midden-west zijn voor resp. 100 % en 80 % gemiddeld 33 en 31 jaar oud. De categorie H.S. is hier meer vertegenwoordigd dan de categorie L.K.

De categorieën "4x" en "3x" zijn hier als volgt vertegenwoordigd:

H.S.	17, of wel over alle categorieën:	H.S.	25 = 32,5 %
L.K.	19, of wel " " " "	L.K.	31 = 40,2 %
H.K. + X	18, of wel " " " "	H.K. + X	21 = 27,3 %

(Bos-inventarisatie, 9e blz.)

Via deze omweg zijn wij uiteindelijk toch gekomen tot datgene wat reeds in het bovenstaande gezegd is, n.l. in een meer uitgebalanceerd, ouder bosgebied zal een biotoopkeuze duidelijker liggen. De categorieën H.S. en H.K. + X nemen ruwweg 85 % van het gebied in beslag, zodat slechts 15 % van het beschikbare oppervlak in beslag wordt genomen door 40,2 % L.K..

Wij mogen echter nu niet zonder meer zeggen, dat een lager bos met een fikse kruidlaag de voorkeur verdient boven andere bostypen, want dan zouden wij met name in de Schinkelpolder een hogere dichtheid mogen verwachten.

De juiste conclusie van dit lange verhaal lijkt mij de volgende: in een ouder bospark, waar diverse beplantingsschema's en diverse plantdata een ingewikkeld patroon van "biotoopjes" vormen (vooral Midden-west; vandaar de gemiddelde hoge rijkdom), zal de nachtegaal in een laag, onderling dicht-verweven bos met een goed ontwikkelde kruidlaag een grotere dichtheid per ha beplanting bereiken dan in een hoog opgaand bos, waar een weelderige struik- en kruidlaag te vinden is. Met name, omdat door de vele randeffecten de voedselwaarde van een dergelijk gebied zeer hoog is; dit in tegenstelling tot uitgebreidere complexen van het bostype van zijn eerste keuze. (Voor "randeffect", zie "Enkele opmerkingen over inventariseren van vogels", van L.S. Buurma. VWG-publicatie van maart 1970, te beginnen op blz. 3 onderaan).

Laten wij enkele inventarisatie-gegevens wat nader bekijken, n.l. die van Vogeleiland, Schinkelpolder en Noordkant (in dit geval de Noordkant volgens de begrenzing van Frieswijk c.s; B 25N).

	<u>1963</u>	<u>1964</u>	<u>1965</u>	<u>1966</u>	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>
Vogeleiland	1	?	2	2	2	3	6	3
Schinkelpolder	8	9	5à6	20	17à18	12	12	13
Noordkant	5	4à5	8	5	3à4	5	6	4

Dan vallen een aantal topjaren op, die over het hele Bos niet synchroon verlopen.

Vanwaar bijv. die merkwaardige sprong in 1966 en 1967 in de Schinkelpolder? Uit de beperkte ons ter beschikking staande gegevens blijkt in die jaren in ieder geval geen sterke afname in andere delen van het Bos. Waarom ging het 14-16 jaar oude bos in 1966 zo'n aantrekkingskracht uitoefenen?

Merkwaardig is, dat het Vogeleiland in 1969 zo'n typisch topjaar heeft en dat het dan 14-15 jaar oud is.

Nog merkwaardiger is het, dat in 1963 en 1964 het jongere bos-complex van het Openluchttheater een relatief hoog aantal nachtegalen herbergt, namelijk 4 en 5 territoria; het boscomplex was toen 16-17 jaar oud. Waarom, naar het lijkt, had jong bos (dus 14 t/m 16 jaar oud) ineens zo'n grote aantrekkingskracht op nachtegalen?

Tot slot nog even terug naar de beginvraag n.l.:

Is er werkelijk een twee-eenheid van nachtegaal-brandnetel?

Zoals blijkt uit de omschrijving van de categorieën H.S. en L.K. (de beide voorkeurstypen), is in beide gevallen een vrij dichte ondergroei aanwezig. Ons bleek dat de struiklaag - met name in L.K. - in hoofdzaak bestond uit vlier, zomereik en vuilboom, en dat de kruidlaag grotendeels bestond uit brandnetel en fluitekruid. Inderdaad is de nachtegaal dus vrij vaak aanwezig in brandnetel-ondergroei, doch die binding is m.i. niet zo sterk dat gesproken kan worden van een "twee-eenheid".

Voor J. Buker en A. Hartog is het grappig om de betrouwbaarheid van hun tweemans-inventarisatie te testen. Zo op het eerste gezicht is deze dubieus, n.l. in 1967 t/m 1969 een totaal aantal territoria tussen 46 en 48, en in 1970 ineens 54.

(Bos-inventarisatie, 11e blz.)

De Heer Taapken zegt in zijn artikel "Eerste resultaten van een onderzoek naar het voorkomen van de braamsluiper" in Natura: "De braamsluiper is m.i. een typische "biotoop-gevoelige" soort. Zonder twijfel is de braamsluiper zó biotoop-gevoelig, dat het broedgebied aan zeer bepaalde eisen moet voldoen, en het is niet ondenkbeeldig dat ook de plekjes waar zij zich op doortrek kortere of langere tijd ophouden van zeer bepaalde aard moeten zijn... Ja, zelfs dat een bosje door twee verschillende braamsluiers op doortrek kan worden bezocht en dat daar ook gezongen wordt."

Ik heb in alle jaargangen van het Mededelingenblad de waarnemingen van de braamsluiper nagekeken. In totaal waren dit er, -buiten de waarnemingen, gedaan in of pal bij een territorium -, 11, en slechts 2 hiervan zijn gedaan op plaatsen, waar nooit een braamsluiper zijn territorium heeft gehad, n.l.

5-9-1968 Meerpad Oeverlanden Nieuwe Meer en

30-4-'69 erf boerderij Meerzicht.

In 1966 heeft een braamsluiper een territorium gehad bij de parkeerplaats bij Jachthaven VEBA; in 1967 is hij driemaal aldaar waargenomen, en in 1970 tweemaal.

Deze gegevens zijn niet voldoende om iets te kunnen zeggen over de juistheid van de bewering van Hr. Taapken.

MATKOP

Ook de behandeling van deze soort begin ik met een citaat, en wel van G. Oreel uit zijn artikel in het Mededelingenblad: "de matkop hakt meestal zijn nest zelf uit. Het voorkomen van zacht en vermolmd hout is dus wel een vereiste voor het broeden van deze soort." De matkop is dus voor zijn broeden meer aangewezen op ouder bos dan op jonger bos.

Op 14-7-1957 werd al een paar vliegvlugge jongen waargenomen. In 1959 werd aan een broedgeval gedacht (Noordkant, bovenbos), in 1960 werden in totaal 5 territoria vastgesteld, en in 1963 waren er 8. In 1963 werd door G. Oreel en J.W. de Roever het eerste nest gevonden.

Nu, in 1970, zijn er 22 territoria door het hele Bos, en zowel uit tabel 1 als uit tabel 2 valt duidelijk op te maken dat de soort inderdaad een voorkeur heeft voor ouder bos.

Mocht de matkop voor inventarisatie via de bandrecorder nu niet direct het meest geschikt zijn, voor normale inventarisatie leende de soort zich zeer goed.

WIELEWAAL

Deze soort werd geïnventariseerd op zang door de VWG en via de bandrecorder door J. Reijnders (zie vorig Mededelingenblad). Aanvankelijk lagen de uitkomsten als volgt:

	<u>Noordkant</u>	<u>Midden-</u> <u>west</u>	<u>Midden-</u> <u>oost</u>	<u>Schinkel-</u> <u>polder</u>	<u>Totaal</u>
VWG	3	4	2	3	12
Reijnders	3	2	1	3	9

(J. Reijnders had voorts in Midden-west vermoedelijk nog 1 solitair ex).

Na enige correspondentie bleek echter, dat J. Reijnders bereid was het 2de territorium in Midden-oost, omgeving Manege, ook te accepteren, i.v.m. het feit dat hij in die omgeving te weinig was geweest om een definitief oordeel uit te spreken.

T.av. Midden-west stond J. Reijnders steviger in zijn schoenen, aangezien hij daar meer tijd had doorgebracht dan de VWG.

(Bos-inventarisatie, 12e blz.)

Bij nauwkeurige bestudering van het totale feitenmateriaal van de VWG kwam ik tot de conclusie, dat er slechts eenmaal 4 "mannetjes" gezien waren in Midden-West, en dat op de overige data steeds 3 territoria waren vastgesteld, zij het steeds in 2 combinaties: of wel Openluchttheater, dalletje Perzische Bereklauw en Vogeleiland, of wel Openluchttheater, Dalletje P.B. en kinderbad. Bij het dalletje P.B. werd slechts eenmaal een tweede exemplaar vastgesteld.

Vandaar dat de VWG voor dit gebied uiteindelijk komt tot 2 territoria van mannetje + vrouwtje, en 1 territorium van een solitair exemplaar.

In het kader van de in de inleiding gegeven definitie worden het dus 3 "broedparen".

De resultaten van J. Reijnders en de VWG worden dan uiteindelijk:

<u>Noordkant</u>	<u>Midden-west</u>	<u>Midden-oost</u>	<u>Schinkelpolder</u>	<u>Totaal</u>
3	3	2	3	11

Let wel: hier konden dus de twee inventarisatie-resultaten uiteindelijk tot 1 uitkomst worden teruggebracht. Daarmee is niet gezegd, dat dit altijd mogelijk zal zijn.

Wil men werkelijk de efficiency en de mate van nauwkeurigheid van verschillende methoden goed vergelijken, dan zou voor een volgend jaar een schema moeten worden opgesteld, waarbij de inventarisatie-dagen en -tijden voor beide waarnemers voor het merendeel samenvallen, zodat frequentie, tijd van de dag, en weertype geen rol spelen.

Dit behoeft niet te betekenen, dat één van beide, c.q. beide groepen, niet ook nog op andere tijden mogen inventariseren en de resultaten daarvan in rekening brengen om tot een zo juist mogelijke einduitslag te komen; maar zuiver voor de vergelijking van de methoden worden die laatste gegevens dan buiten beschouwing gelaten.

Wanneer wij het aantal territoria van 1970 vergelijken met de cijfers, die Drs. Frieswijk geeft, dan blijkt een sterke achteruitgang. Volgens schatting waren er in 1948 ongeveer 20 territoria en in 1951 26 territoria. Een oorzaak van deze achteruitgang heb ik niet kunnen vinden.

Terugkomend op de biotoopbeschrijving van J. Reijnders in zijn artikel uit het vorig Mededelingenblad, nog het volgende: dat het voorkeursbiotoop van de wiewaal bomen bevat, die flink uitsteken boven de gemiddelde boomlaag, is m.i. geen noodzaak; wél dat er flink hoge bomen zijn.

Iets meer uitgebreid zou ik het voorkeursbiotoop willen omschrijven als een bospartij met in het algemeen een hoog-beginnende kruinlaag en een redelijk ontwikkelde struiklaag, waarbij de wiewaal zich het liefst ophoudt in de kruinlaag.

Opvallend is voorts m.i. niet de aanwezigheid van water in de directe omgeving, waaraan J. Reijnders ook al enigermate twijfelde. Opvallender is naar mijn mening dat 8 van de 11 territoria in de (onmiddellijke) nabijheid van redelijke hoeveelheden besdragende struiken en bomen waren gelegen. Het waren alle besdragers, die reeds in juni-juli met rijpe vruchten pronkten; met name Amerikaanse vogelkers, krentenboompje, vlier en wilde zoete kers. Het is echter een open vraag, in hoeverre de beplantingsschema's deze "toevalligheid" bewerkstelligen.

Literatuur:

- Frieswijk, J.J.: De Vogelwereld van het Amsterdamse Bos,
KNNV Wetenschappelijke Med. no. 74, maart 1968.
- Frieswijk c.s. : Balans 25 jaar Noordkant, Mededelingenblad
van de KNNV VWG Amsterdam (verder af te korten
tot "Mbl.") 3 (1965), no. 2, blz. 5-11.
- Reijnders, J. : Broedvogels van het eiland nabij de Balkan in
1953 en 1964, Mbl.(1965) 3, no. 1, blz. 9-11.
- Reijnders, J. : Broedvogelinventarisatie van 2 gebieden met jonge
aanplant, elk ongeveer 5 ha groot,
Mbl. 3 (1965), no. 3, blz. 15-16.
- Reijnders, J. : Broedvogelinventarisatie met de bandrecorder,
Mbl. 8 (1970), no. 3, blz. 9-11.
- Loterijman, J. : Hoe gebeurt het roffelen van de Specht,
Natuurhistorisch Maandblad, 35e Jrg. (1948),
Nos. 1-2, 9-10 en 11-12.
- v.d. Berg, R. & : Boerenwaluwnesten onder de bruggen in de Masten-
Timmerman, A. : broekerpolder, De Levende Natuur, Jrg. 63 (1960),
no. 9, pag. 208-213.
- Bakker, G. : Het Amsterdamse Bos (fotopocket), 1960,
hoofdstuk: De vogels van het Bos.
- Taapken, J. : Eerste resultaten van een onderzoek naar het voor-
komen van de braamsluiper,
Natura, 65e Jrg.(1968), no. 4, blz. 59-62.

Inventarisatie-rapporten:

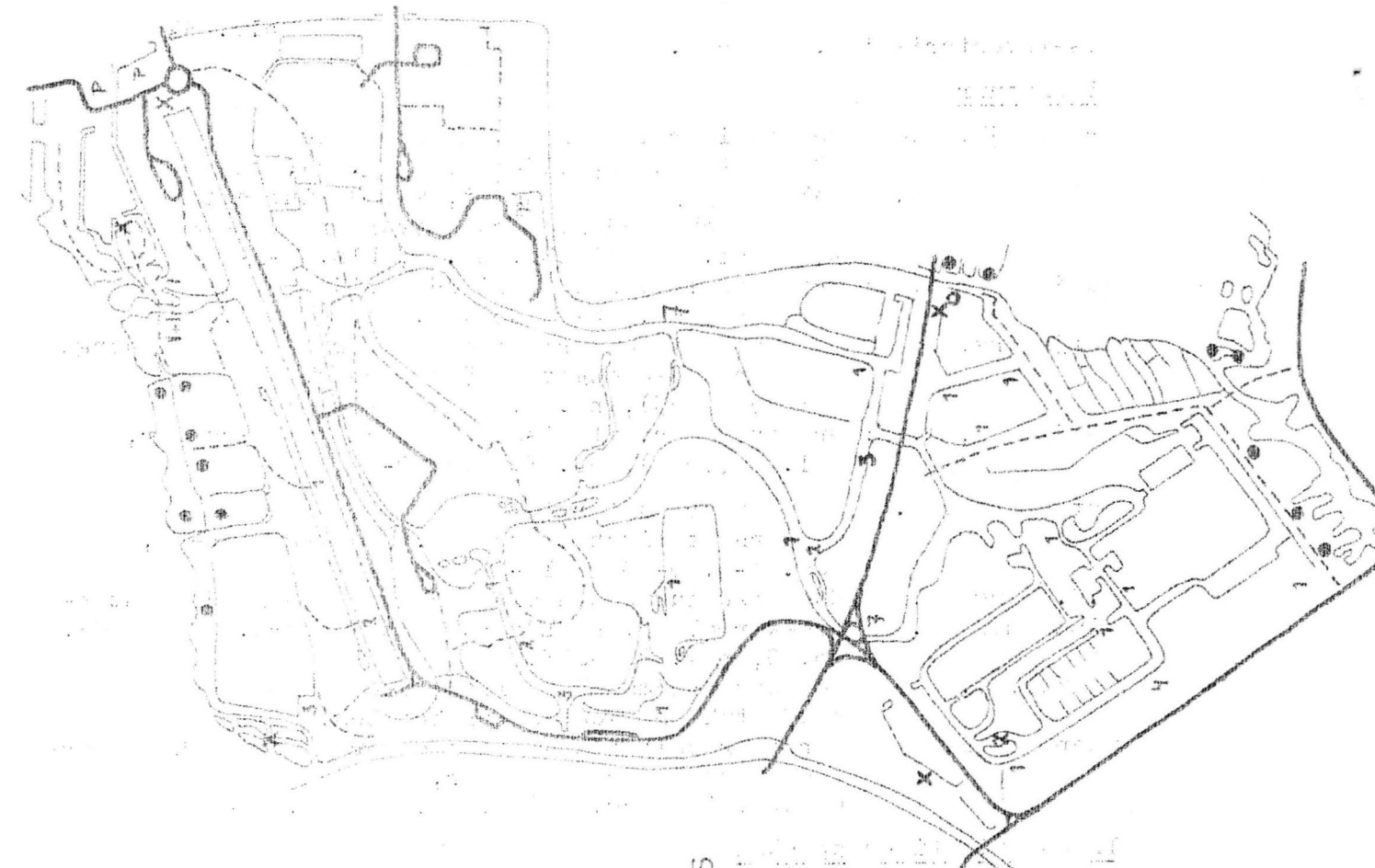
- Schinkelpolder 1963: Mbl. 1 (1963), no. 4, blz. 5-6
"groep Swart" 1964: Mbl. 2 (1964), no. 3, blz. 19
1965: Mbl. 3 (1965), no. 3, blz. 13-14
1966: Mbl. 4 (1966), no. 2, blz. 8-10

Openluchttheater

- Mej. v. Drooge 1963: Mbl. 1 (1963), no. 4, blz. 3-4
"gr. Pahlsson" 1964: Mbl. 2 (1964), no. 3, blz. 15-16
"gr. Pahlsson" 1965: Mbl. 3 (1965), no. 3, blz. 7-8

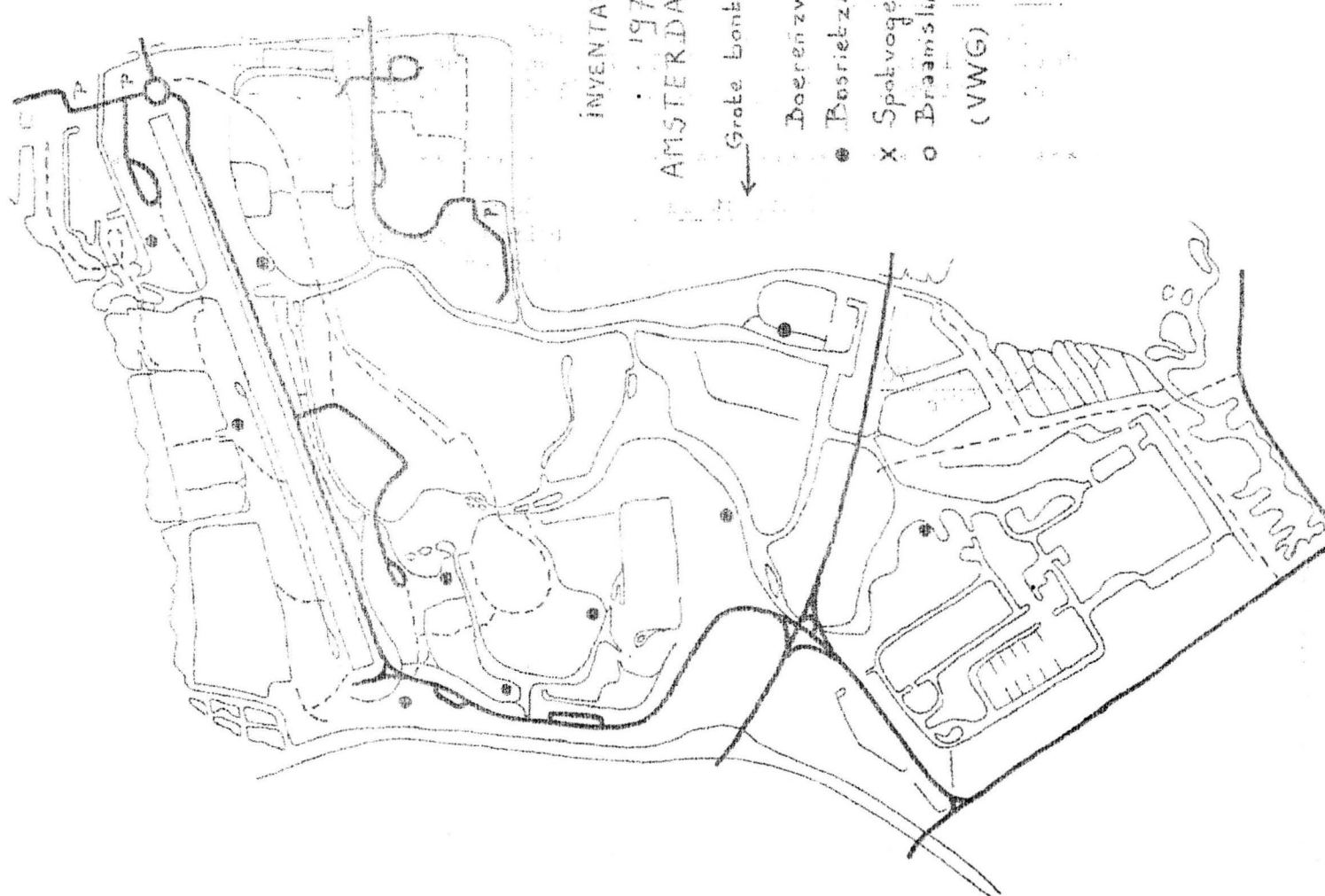
Samensteller: A. Hartog
Admiralengracht 205hs
Amsterdam - 1015

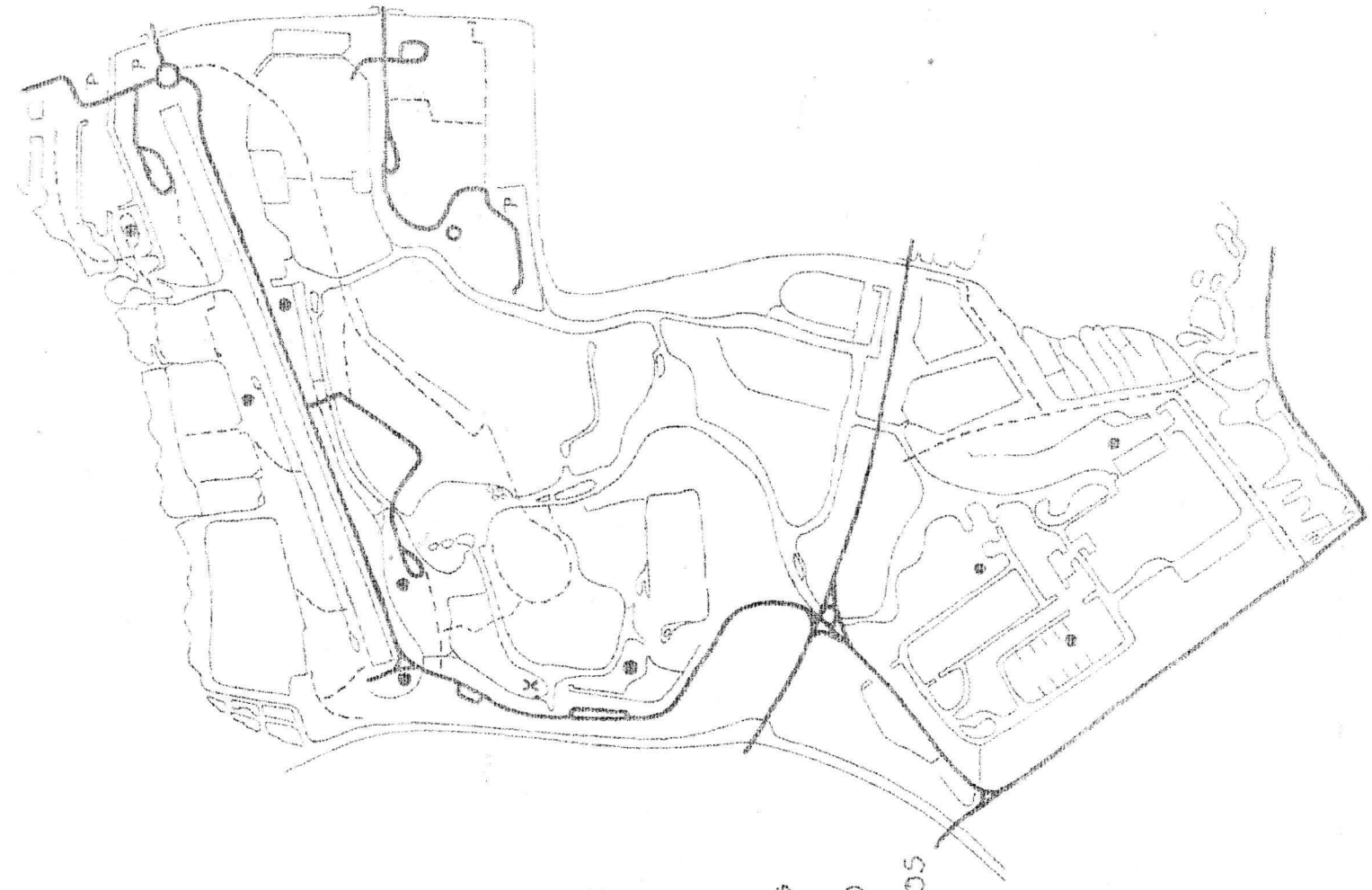
december 1970
AHa/vDr

INVENTARISATIE
 1970
 AMSTERDAMSE BOS

- ← Grote Lante specht
- Boerenzwaluw
- Bosrietzanger
- X Spotvogel
- Braamsluiper
- (VWG)

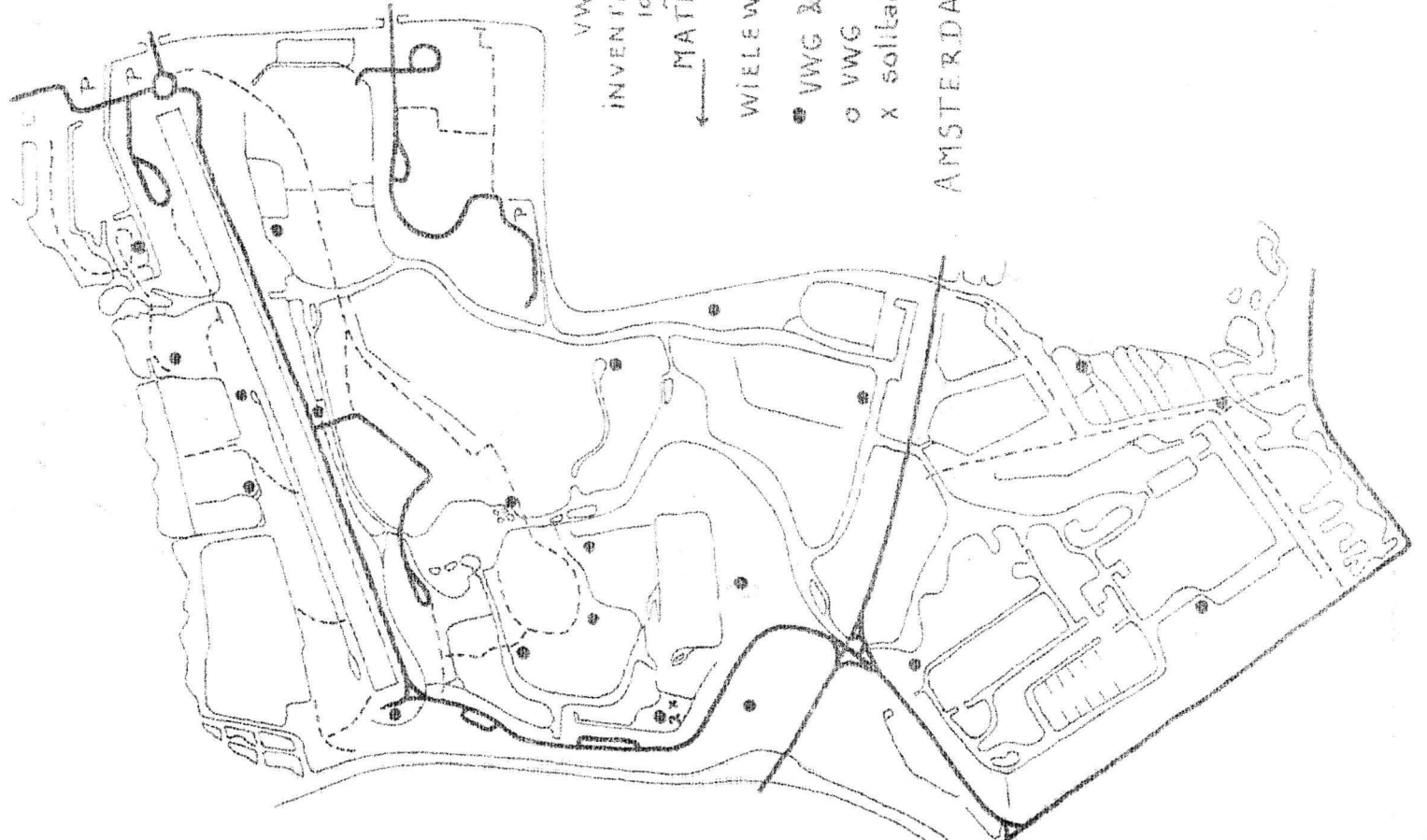
VWG
INVENTARISATIE
1970

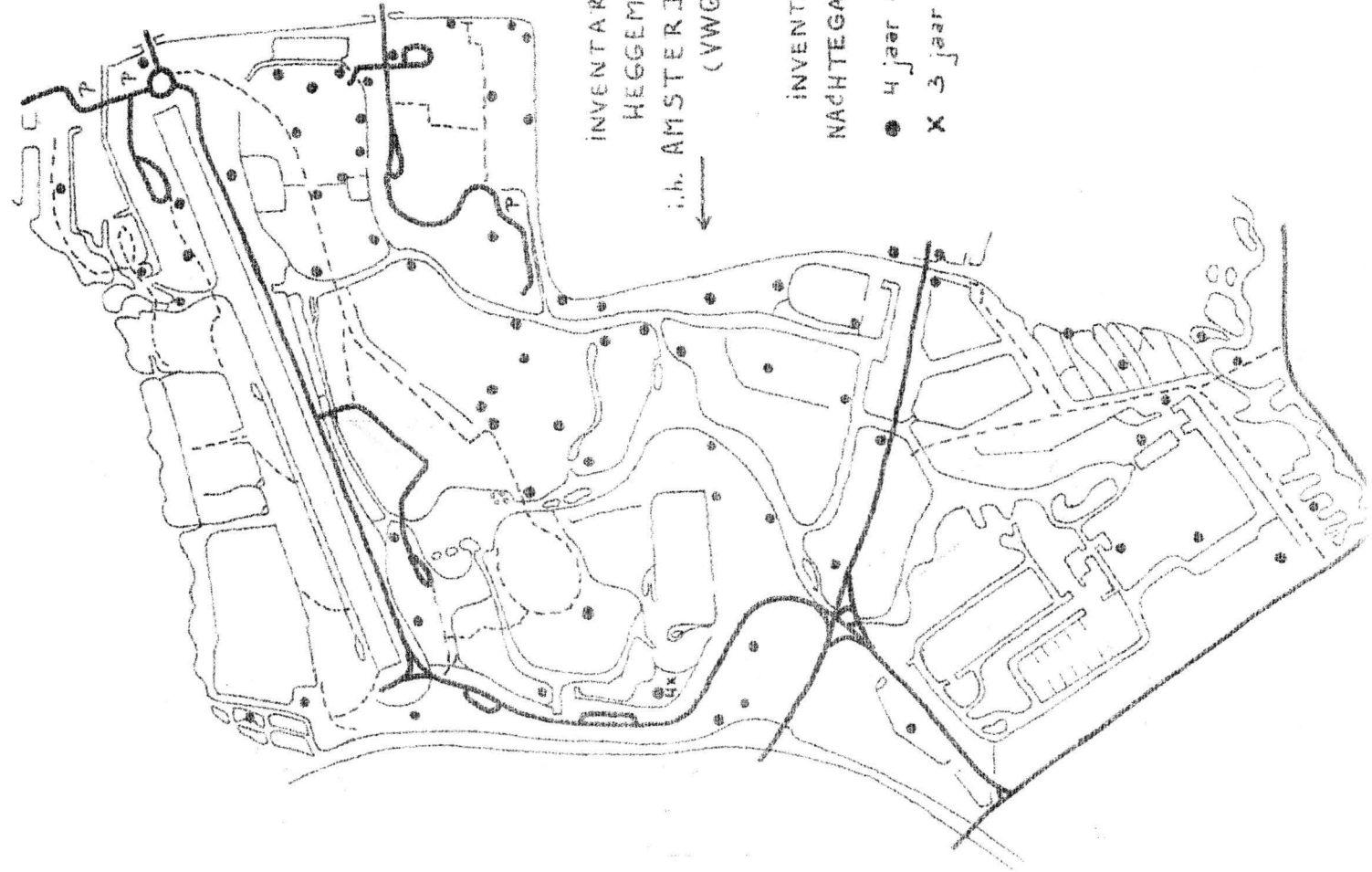
← MATKOP

WIELEWAAL →

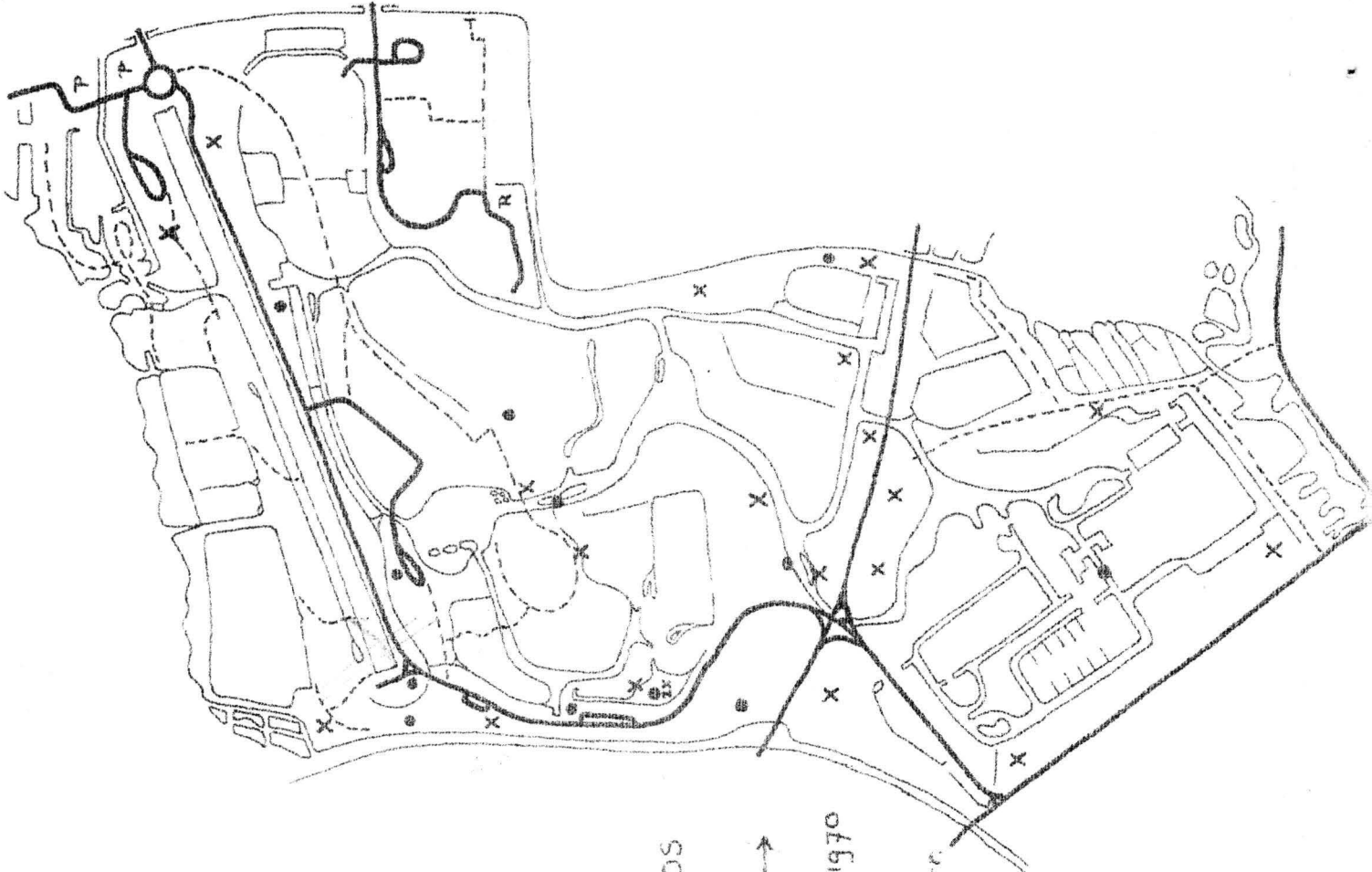
- VWG & Reynders
- VWG
- X solitair ♂ 7 (AH)

AMSTERDAMSE BOS

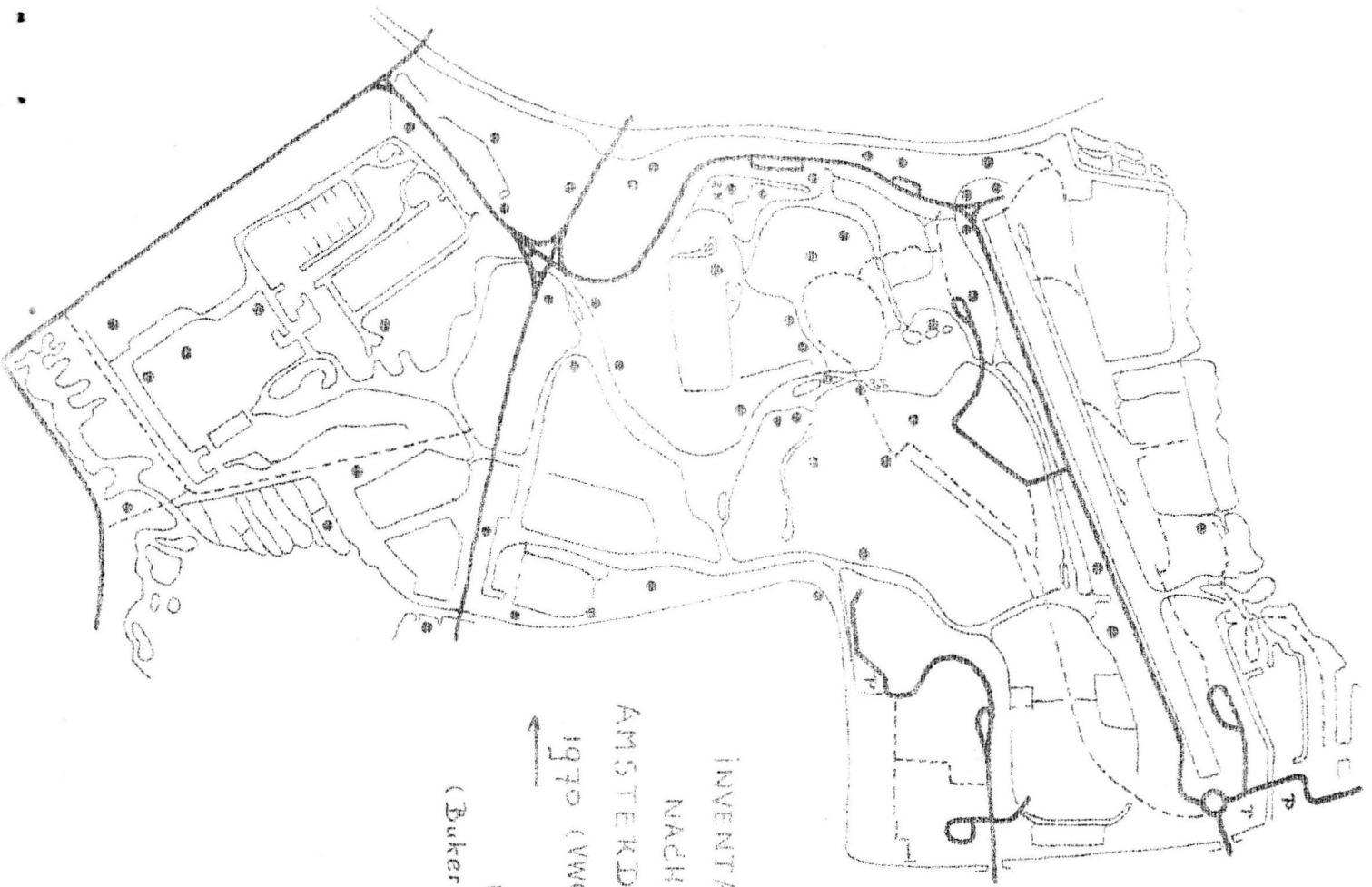

INVENTARISATIE
HEGEMUS 1970
i.h. AMSTERDAMSE BOS
(VWG)

INVENTARISATIE
NACHTEGAAL 1967/1970
● 4 jaar aldaar terr.
X 3 jaar aldaar terr.

INVENTARISATIE
NACHTEGAL
AMSTERDAMSE BOS
1970 (WVG)
1969
(Baker & Harlog)

INVENTARISATIE van
NACHTEGAAL
i.h. AMSTERDAMSE BOS
(Baker & Hartog)

1968 ←

→ 1967

